

13.4.2016

Dnro 902/4/15

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Kaija Tanttinen-Laakkonen

LÄÄKINNÄLLISEN KUNTOUTUKSEN APUVÄLINEIDEN HANKKIMINEN

1

KANTELU

Kantelija arvosteli eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjoituksessa Helsingin kaupungin Kustaankartanon vanhustenkeskuksen menettelyä lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden hankkimisessa muistisairaana, edunvalvonnassa olleen omaisensa (potilas) omista varoista.

Kantelijan mukaan hänen omaiselleen hankittiin apuvälineitä ainakin 3 500 euron arvosta. Apuvälineiden hankkimiseen saatiin edunvalvojan suostumus. Kantelijan mukaan apuvälineiden hankinnassa meneteltiin lainvastaisesti, koska apuvälineet ovat osa lääkinnällistä kuntoutusta, joka on potilaalle maksutonta.

2

SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin seuraava selvitys:

- 1) Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden lausunto 6.5.2015,
- 2) Kustaankartanon monipuolisen palvelukeskuksen johtajan selvitys 23.3.2015,
- 3) osastonhoitajan selvitys 10.3.2015 ja
- 4) Helsingin kaupungin kuntoutuksen osaamiskeskuksen va. apulaisylilääkäriin selvitys 27.3.2015.

3

RATKAISU

3.1

Saatu selvitys

Kustaankartanon monipuolisen palvelukeskuksen selvitys

Selvityksen mukaan ympärivuorokautisessa laitoshoidossa laitos on velvollinen hankkimaan fysioterapeutin ja tarvittaessa lääkärin tekemän arvioinnin perusteella asiakkaalle hänen tarvitsemansa *perustason* apuvälineet päivittäisiin toimintoihin ja liikkumiseen, proteesit, tukisidokset, ortopediset jalkineet ja lonkkasuojaimet.

Kustaankartanossa yksilöllistä hoitoa toteutetaan yhteistyössä asukkaan, vastuuhoidajan ja moniammatillisen tiimin sekä omaisen kanssa. Tavoitteena on asukkaan elämänhallinnan lisääntyminen ja turvallinen ja sujuva arjessa selviytyminen. Moniammatillinen tiimi päätyi potilaan kohdalla ehdottamaan edunvalvojalle potilaan elämää helpottavien apuvälineiden hankkimista tämän omista varoista toimintakyvyn heikennettyä. Edunvalvoja ei nähnyt tähän estettä. Potilaalle hankittiin Comfort-tuoli mahdollistamaan pidempiä istuma-aikoja, Tergo

Glide -siirrin helpottamaan mahdollisesti kipua tuottavia siirtoja, painehaavapatja, keskirisikin istuintyyyny ja nostinliina.

Potilaan omilla varoilla hankitut edellä mainitut apuvälineet ovat elämää helpottavia apuvälineitä, jotka täydentävät laitoksessa asiakkaan käytettävissä olevaa apuvälineistöä.

Selvityksen mukaan potilas menehtyi.

Kuntoutuksen va. apulaisylilääkärin selvitys

Va. apulaisylilääkäri toteaa, että potilasasiakirjojen mukaan potilaan apuvälinetarpeesta ei tullut aloitetta tai lähetettä kuntoutuksen osaamiskeskuksen apuvälinepalveluihin. Asiaa ei siten käsitelty apuvälinepalveluissa. Potilas oli hoidossa Kustaankartanon ympärivuorokautisella laitospaikalla, jolloin koko hänen hoitonsa ja siinä tarvittavat välineet olisi tullut sisältyä laitoksen antamaan hoitoon ja hoivaan.

Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden lausunto

Sosiaali- ja terveystieteiden viittaa lausunnossaan 4.11.2014 päivättyyn pysyväisohjeeseensa ”Apuvälinekäytäntöjä koskevat ohjeet sosiaali- ja terveystieteiden” (PYSY102). Pysyväisohjeen mukaan laitoshoidossa olevan potilaan apuvälinepalvelun järjestämisvastuu on laitoksella (kohta 6.2).

Apuvälinepalvelussa lähtökohtana on pysyväisohjeen mukaisesti apuvälineiden luovuttaminen henkilölle maksuttomasti apuvälineiden tarpeellisuus, henkilön toimintakyky, terveydentila ym. seikat huomioon ottaen. Laitoshoidossa olevan henkilön apuvälineet kuuluvat potilaan hoidosta vastaavan laitoksen järjestämisvastuulle ja sisältyvät potilaalta perittävään laitoshoidon maksumuun.

Pysyväisohjeen mukaan lääkinnällisen kuntoutuksen apuväline on väline, laite, tarvike, tietokoneohjelma tai muu ratkaisu, jonka tarkoituksena on edistää potilaan kuntoutumista, tukea, ylläpitää tai parantaa toimintakykyä jokapäiväisissä toiminnoissa taikka ehkäistä toimintakyvyn heikentymistä. Sen luovutuksen edellytyksenä on sairaus, vamma tai kehitysviivästymä, joka heikentää toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista.

Sosiaali- ja terveystieteiden toteaa, että laitoksen apuvälineistöä täydentävät, kyseessä olevan asiakkaan omilla varoilla hankitut apuvälineet ovat laitoksen järjestämisvastuuseen kuuluvia lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä, jotka ovat asiakkaalle maksuttomia. Näin ollen laitoksen olisi tullut hankkia kyseiset apuvälineet asiakkaalle maksuttomasti. Kaikki tarpeellinen kuntoutumisen ja hyvän elämän kannalta tarpeellinen apuvälineistö ja sen hankkiminen kuuluu laitoksen vastuulle.

Jälkeenpäin tarkasteltuna edellä mainittujen apuvälineiden hankinnassa meneteltiin virheellisesti, koska asiakkaalle tarpeellinen apuvälineistö kustannettiin hänen omista varoistaan. Sosiaali- ja terveystieteiden toteaa ryhtyneensä tarkistamaan toimintatapojaan lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvien apuvälineiden hankinnassa, jotta virheellinen toiminta ei toistu jatkossa.

Potilaan oikeudenomistajilla on mahdollisuus esittää korvausvaatimus Helsingin kaupungille hänen omilla varoillaan tehdystä apuvälineiden hankinnasta, ellei apuvälineitä palauteta kuolinpesälle.

3.2

Keskeiset oikeusohjeet

Suomen perustuslaki (731/1999)

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä.

Palvelujen riittävyttä arvioitaessa voidaan lähtökohtana pitää sellaista palveluiden tasoa, joka luo jokaiselle ihmiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä (HE 309/1993, s. 71).

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Perusoikeuksien toteutuminen edellyttää julkisen vallan aktiivisia toimenpiteitä, esimerkiksi tosiasiallisten edellytysten luomiseksi perusoikeuksien käyttämiseksi. Keskeisiin keinoihin, joilla julkisen vallan tulee toteuttaa turvaamisvelvoitteen, kuuluu muun muassa taloudellisten voimavarojen kohdentaminen (HE 309/1993, s. 75).

Terveydenhuoltolaki (1326/2010)

Terveydenhuoltolain 4 §:n mukaan kunnan on osoitettava riittävästi voimavaroja kunnan peruspalvelujen valtionosuuden perusteena olevaan terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen sekä terveydenhuollon palveluihin (1 mom.).

Terveydenhuoltolain 24 §:n 1 momentin mukaan kunnan on järjestettävä alueensa asukkaiden sairaanhoitopalvelut. Sairaanhoitopalveluihin sisältyvät sairauksien tutkimus, lääketieteellinen tai hammaslääketieteellinen taudinmääritys, hoito, hoitosuunnitelman mukaiset pitkäaikaisen sairauden hoitoon tarvittavat hoitotarvikkeet sekä tarpeellinen lääkinnällinen kuntoutus (1 kohta).

Terveydenhuoltolain 29 §:n mukaan kunnan on järjestettävä potilaan sairaanhoitoon liittyvä lääkinnällinen kuntoutus (1 mom.).

Lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluu: 1) kuntoutusneuvonta ja kuntoutusohjaus; 2) potilaan toiminta- ja työkyvyn sekä kuntoutustarpeen arviointi; 3) kuntoutustutkimus, jonka avulla selvitetään potilaan kuntoutusmahdollisuuksia; 4) toimintakyvyn parantamiseen ja ylläpitämiseen tähtäävät terapiat sekä muut tarvittavat kuntoutumista edistävät toimenpiteet; 5) apuvälinepalvelut; 6) sopeutumisvalmennus; 7) 1–6 kohdassa tarkoitetuista tarpeellisista toimenpiteistä koostuvat kuntoutusjaksot laitos- tai avohoidossa (2 mom.).

Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä apuvälineiden käyttöön luovutuksen perusteista (6 mom.).

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta (1363/2011, apuvälineasetus)

Apuvälineasetuksen 1 §:n mukaan lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksen edellytyksenä on sellainen lääketieteellisin perustein todettu sairaus, vamma tai kehitysviivästyminen, joka heikentää potilaan toimintakykyä ja vaikeuttaa hänen itsenäistä

selviytymistään (1 mom.). Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä luovutettavien välineiden, laitteiden, tarvikkeiden, tietokoneohjelmien sekä muiden ratkaisujen tarkoituksena on edistää potilaan kuntoutumista, tukea, ylläpitää tai parantaa toimintakykyä jokapäiväisissä toiminnoissa taikka ehkäistä toimintakyvyn heikentymistä (2 mom.).

Apuvälineen tarpeen arvioinnista säädetään apuvälineasetuksen 2 §:ssä.

Apuvälineen tarve on arvioitava käyttäjälähtöisesti, oikea-aikaisesti ja yksilöllisesti. Tarpeen arvioinnissa on otettava huomioon potilaan toimintakyky, elämäntilanne ja elinympäristön apuvälineen toimivuudelle asettamat vaatimukset (1 mom.). Apuvälineen valinta on tehtävä yhteisymmärryksessä potilaan kanssa ja tarvittaessa hänen laillisen edustajansa, läheisensä tai omaisensa kanssa. Ennen apuvälineen valintaa potilaalle on annettava tietoa apuvälineen valintaan liittyvistä vaihtoehdoista ymmärrettävällä tavalla (2 mom.).

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista (734/1992, asiakasmaksulaki)

Asiakasmaksulain 5 §:n 7 kohdan mukaan maksuttomia terveystalvaeluita ovat terveydenhuoltolain 29 §:ssä tarkoitettun lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineet sekä niiden sovitut, tarpeellinen uusiminen ja huolto.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionavustuksesta (733/1992)

Sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionavustuksesta annetun lain 3 §:n mukaan kunnan on osoitettava voimavaroja valtionosuuden perusteena olevaan sosiaali- ja terveydenhuoltoon.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992, potilaslaki)

Potilaslain 3 §:n mukaan potilaalla on oikeus hänen terveydentilansa edellyttämään laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon.

Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994, ammattihenkilölaki)

Ammattihenkilölain 15 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön ammattitoiminnan päämääränä on terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen sekä sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lievittäminen. Terveydenhuollon ammattihenkilön on ammattitoiminnassaan sovellettava yleisesti hyväksytyt ja kokemusperäisiä perusteltuja menettelytapoja koulutuksensa mukaisesti, jota hänen on pyrittävä jatkuvasti täydentämään. Ammattitoiminnassaan terveydenhuollon ammattihenkilön tulee tasapuolisesti ottaa huomioon ammattitoiminnasta potilaalle koituvat hyödyt ja sen mahdolliset haitat (1 mom.). Terveydenhuollon ammattihenkilöllä on velvollisuus ottaa huomioon, mitä potilaan oikeuksista säädetään. (2 mom.). Terveydenhuollon ammattihenkilön tulee aina antaa kiireellisen hoidon tarpeessa olevalle apua (3 mom.).

Ammattihenkilölain 22 §:n mukaan laillistettu lääkäri päättää potilaan lääketieteellisestä tutkimuksesta, taudinmäärityksestä ja siihen liittyvästä hoidosta.

3.3

Oikeudellinen arviointi

Terveydenhuoltolain mukaan kunnan on järjestettävä potilaan sairaanhoitoon liittyvä lääkinällinen kuntoutus. Apuvälinepalvelut kuuluvat lääkinälliseen kuntoutukseen.

Apuvälineasetuksen mukaan lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksen edellytyksenä on sellainen lääketieteellisin perustein todettu sairaus, vamma tai kehitysviivästymä, joka heikentää potilaan toimintakykyä ja vaikeuttaa hänen itsenäistä selviytymistään. Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä luovutettavien välineiden ja tarvikkeiden tarkoituksena on edistää potilaan kuntoutumista, tukea, ylläpitää tai parantaa toimintakykyä jokapäiväisissä toiminnoissa taikka ehkäistä toimintakyvyn heikentymistä. Apuvälineen tarve on arvioitava käyttäjälähtöisesti, oikea-aikaisesti ja yksilöllisesti.

Asiakasmaksulain mukaan maksuttomia terveyspalveluita ovat terveydenhuoltolaissa tarkoitetun lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineet sekä niiden sovitus, tarpeellinen uusiminen ja huolto.

Sekä pitkäaikaisessa että lyhytaikaisessa laitoshoidossa olevan potilaan apuvälineiden järjestämistä vastuu on laitoksella. Saadun selvityksen mukaan potilas oli Kustaankartanon monipuolisen palvelukeskuksen ympärivuorokautisella laitospaikalla. Tällöin hänen sairaanhoitonsa siihen liittyvine lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineineen kuului laitoksen järjestämistä vastuulle. Saadun selvityksen mukaan potilaan apuvälineiden tarve oli arvioitu käyttäjälähtöisesti, oikea-aikaisesti ja yksilöllisesti.

Totean, että Kustaankartanon monipuolisen palvelukeskuksen järjestämistä vastuulle eivät kuulu ainoastaan asiakkaan tarvitsemat perustason apuvälineet, vaan kuten Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden virasto toteaa lausunnossaan ”kaikki tarpeellinen kuntoutumisen ja hyvän elämän kannalta tarpeellinen apuvälineistö ja sen hankkiminen”. Kustaankartanon monipuolinen palvelukeskus menetteli lainvastaisesti, koska potilaan tarvitsemat apuvälineet kustannettiin hänen omista varoistaan.

4

TOIMENPITEET

Koska Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden virasto on ryhtynyt asiassa tarpeellisiin toimenpiteisiin, jotta lainvastainen menettely ei enää toistuisi, tyydyn saattamaan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen menettelyn lainvastaisuudesta Kustaankartanon monipuolisen palvelukeskuksen tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän johtajalle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden virasto on itse todennut, että potilaan oikeudenomistajilla on mahdollisuus esittää korvausvaatimus Helsingin kaupungille hänen omilla varoillaan tehdystä apuvälineiden hankinnasta, ellei apuvälineitä palauteta kuolinpesälle. Tämän vuoksi oikeusasiamiehen hyvitysesitys ei ole tarpeen. Totean kuitenkin, että käsitykseni mukaan korvausta ei voida evätä sillä perusteella, että apuvälineet palautettaisiin kuolinpesälle.

Lähetän päätökseni tiedoksi myös Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden virastolle.